

Aan: Afdeling Juridische Zaken

**Rijksdienst voor ondernemend
Nederland**

Team Advisering Natuurwetgeving

memo

Betreft: Advies FF/75C/2016/003330 bezwaar

Croeselaan 15
3521 BJ Utrecht
Postbus 8242
3503 RE Utrecht
www.rvo.nl

Contactpersoon

G. Lelieveld
Adviseur Natuurwetgeving

M 06-15090328
@ glenn.lelieveld@rvo.nl

Utrecht, 13 maart 2017

Utrecht, 13 maart 2017

Beste collega,

Hierbij ontvangt u het ecologische analyse van Team Advisering Natuurwetgeving (ANW) naar aanleiding van de bezwaren op de afwijzing van het handhavingsverzoek **Airforcefestival vliegveld Twente** met nummer FF/75C/2016/003330, van Stichting StiL (d.d. 14-9-2016) en Landschap Overijssel (d.d. 15-9-2016). Aangezien de bezwaarprocedures tezamen zijn beoordeeld worden Stichting StiL en Landschap Overijssel in dit advies verder benoemd als 'bezwaarmaker'.

Op basis van de aanvullende stukken is ANW van oordeel dat het bezwaar **wel** **nieuwe inzichten** biedt die leiden tot een ander oordeel. ANW komt tot de conclusie dat er **wel** sprake is van overtreding van de verbodsbepalingen 'beschadigen en vernielen van vaste ruste en verblijfplaatsen' ten aanzien van diverse soorten vogels en vleermuizen. Ook wil ANW erop wijzen dat er stukken zijn die er op kunnen wijzen dat de initiatiefnemer bewust het bevoegd gezag tijdens de handhavingsprocedure verkeerd heeft geïnformeerd ten aanzien van het vuurwerk. Ook is ANW van mening dat het evenement een negatieve invloed heeft gehad op de Staat van Instandhouding van de zeer kritische en zeer zeldzame Bechsteins vleermuis en de vale vleermuis.

ANW gaat hieronder achtereenvolgens kort in op:

1	Het handhavingsverzoek	2
2	Het besluit afwijzing van handhavingsverzoek	2
3	Bezwaar op besluit afwijzing van handhavingsverzoek	3
3.1	Onvolledigheid van het onderzoek en gebrek aan ontheffing	3
3.2	Aanwezigheid essentiële functies voor beschermde soorten	5
3.3	Effecten van vuurwerk, geluid en licht	10
3.4	Beoordeling van de vergelijking met slecht weer	13
4	Heroverweging van de handhavingsbesluit gronden	14
5	Voorwaarden voor toekomstige activiteiten	15
Bijlage 1	Geluidscontourenkaart uit dBControl (2016)	16

1 Het handhavingsverzoek

In de verzoeken tot handhaving geven de bezwaarmakers aan dat door het Airforcefestival op 6 augustus 2016 de Flora- en faunawet zou worden overtreden doordat de aanwezige vleermuizen verstoord zouden worden.

In het verzoek is aangegeven dat de Lonnekerberg voor Nederland en Europa unieke en kwetsbare soorten herbergt. In 2015 zijn er 11 verschillende soorten vleermuizen waargenomen, en in 2016 is daarnaast ook de kleine dwergvleermuis waargenomen. Bezwaarmakers geven aan dat deze soorten, en met name de Myotis soorten, zeer zeldzaam en zeer verstoringgevoelig zijn.

Ook wijzen bezwaarmakers er op dat zij al ruim een jaar aandacht vragen voor deze kwetsbare soorten. In december 2015 hebben bezwaarmakers een bijeenkomst georganiseerd waar ook de gemeente Enschede, Area Development Twente en de eigenaar van het terrein (later genoemd als initiatiefnemers) bij aanwezig waren. Volgens het verzoek van de bezwaarmakers is in de omgevingsvergunningaanvraag voor het festival geen rekening gehouden met de aanwezige beschermde flora en fauna.

Bezwaarmakers zijn van mening dat de effectenbeoordeling van Tauw¹ onzorgvuldig en onvolledig is en gebaseerd is op onjuiste uitgangspunten. Bezwaarmakers hebben dit rapport laten toetsen door de Zoogdiervereniging² en geeft aan dat ook de Zoogdiervereniging tot de conclusie komt dat de vergunning niet verleend had mogen worden. Het rapport van deze second opinion heeft RVO op 2 augustus 2016 ook van Stichting Lonnekerberg ontvangen, als toevoeging aan het door hen ingediende handhavingsverzoek van 30 juni 2016 (met kenmerk F2016003330).

In de handhavingsverzoeken geeft bezwaarmaker aan dat door het Airforce festival de Flora- en faunawet zal worden overtreden doordat de aanwezige vleermuizen verstoord zullen worden. Gezien dit feit hebben bezwaarmakers RVO.nl verzocht om hand havende maatregelen te treffen.

2 Het besluit afwijzing van handhavingsverzoek

De afwijzing van 3 augustus 2016 aan Stichting Lonnekerberg en omgeving en van 5 augustus 2016 aan Landschap Overijssel is gebaseerd op de volgende ecologische gronden:

- Er worden geen verbodsovertredingen verwacht ten aanzien van de boomarter.
- Initiatiefnemer stelt dat geen vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen zullen worden verstoord vanwege dat er geen verblijfplaatsen van vleermuizen in de directe omgeving van het festival bekend zijn.
- Er is geen verdere informatie over de vleermuisfuncties van het gebied en de populatiegroottes van vleermuizen aangeleverd waarop aannemelijk gemaakt kan worden dat een verbod wordt overtreden.
- De eenmalige geluidsverstoring overlapt slechts twee à drie uur met de actieve periode van vleermuizen.

¹ Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 13-7-2016.

² Zoogdiervereniging, Second opinion Vliegveld Twente – Effectenbeoordeling festival op aanwezige vleermuizen, 2-8-2016.

- Initiatiefnemer richt het geluid en de verlichting zoveel mogelijk af van de Lonnekerberg.
- Er wordt volgens de initiatiefnemer geen professioneel vuurwerk afgestoken en wordt het vuurwerk ontstoken op behoorlijke afstand van de Lonnekerberg, namelijk op de landingsbaan van Vliegveld Twente.
- Initiatiefnemer stelt de verstoring gelijk aan een flinke onweersbui of storm.
- Gezien het voorgaande worden geen ernstige langdurige gevolgen verwacht.

3 Bezwaar op besluit afwijzing van handhavingsverzoek

Naar aanleiding van het afwijzen van het handhavingsverzoek hebben de bezwaarmaker extra motivatie en onderzoek bij het bezwaar op handhavingsbesluit meegestuurd. Onderstaand worden de verschillende punten van bezwaar en aanvullingen samengevat.

3.1 Onvolledigheid van het onderzoek en gebrek aan ontheffing

3.1.1 Bezwaar ten aanzien van onderzoek en ontheffing

Bezwaarmaker stelt dat er onvoldoende onderzoek heeft plaatsgevonden naar de aanwezigheid van essentiële functies voor vleermuizen binnen de invloedssfeer van het festival. Bovendien stelt bezwaarmaker dat er binnen de invloedssfeer van het evenement essentiële functies aanwezig zijn voor kwetsbare vogelpopulaties en voor 12 verschillende vleermuissoorten.

Bezwaarmaker onderbouwt dit met verschillende stukken:

- Vleermuisinventarisatie Lonnekerberg 2015 van EcoMilieu³;
- Basiskartering flora en fauna 2016 van Eelerwoude⁴.

De twee recente inventarisatierapporten van EcoMilieu en Eelerwoude geven een beeld van de aanwezige vogelpopulaties, vleermuissoorten en essentiële functies binnen een beperkt deel van de invloedssfeer van het evenement.

De vogelsoorten die betrokken worden in het bezwaar betreffen:

(tussen haakjes het aantal territoria 2010 en 2016 aanwezig tijdens broedvogel karteringen op het gehele terrein van Vliegveld Twente)

- Braamsluiper (9 ,0)
- Geelgors (32, 31)
- Graspieper (20, 47)
- Kneu (12, 16)
- Veldleeuwerik (100, 88)

De 12 vleermuissoorten die betrokken worden in het bezwaar betreffen:

- Baardvleermuis
- Bechsteins vleermuis
- Brandt's vleermuis
- Gewone dwergvleermuis
- Gewone grootoorvleermuis
- Franjestaart
- Kleine dwergvleermuis

³ EcoMilieu, Vleermuisinventarisatie Lonnekerberg – Verkennend vleermuisonderzoek 2015, rapport EM15507, 24-11-2015

⁴ Eelerwoude, Basiskartering flora en fauna – Vliegveld Twente 2016 - Eindrapportage, 15-12-2016.

- Laatvlieger
- Rosse vleermuis
- Ruige dwergvleermuis
- Vale vleermuis
- Watervleermuis

3.1.2 Bezwaar ten aanzien van de effectenbeoordeling

Initiatiefnemer heeft Tauw een beoordeling laten maken ten aanzien van geluidseffecten op vleermuizen⁵. De inhoud van deze beoordeling is meegenomen tijdens het opstellen van het besluit afwijzing van handhaving.

Bezwaarmakers hebben de Zoogdiervereniging een second opinion⁶ laten uitvoeren naar aanleiding van de beoordeling van Tauw. In dit rapport constateert de Zoogdiervereniging dat bij de beoordeling van Tauw:

- de effectenbeschrijving niet compleet is;
- er sprake is van onvolledige basisdata over aanwezige soorten en functies dan wel geen gebruik gemaakt van aanwezige data;
- het direct effect van geluid op de functionaliteit van verblijfplaatsen niet zorgvuldig is bepaald;
- de effectenbepaling voor geluid op de Lonnekerberg niet volledig en zorgvuldig is; en dat
- toetsing aan de Flora- en faunawet niet zorgvuldig en volledig is uitgevoerd.

De Zoogdiervereniging is hierdoor van mening dat negatieve effecten op beschermde soorten en overtredingen van de Flora- en faunawet niet kunnen worden uitgesloten. Ook stelt de Zoogdiervereniging dat vanwege dat vale vleermuis, Bechsteins vleermuis en Brandt's vleermuis zeer zeldzaam zijn, er snel een inbreuk plaats kan vinden op de staat van instandhouding van deze soorten.

3.1.3 Analyse ANW

Het evenement heeft plaatsgevonden zonder gedegen onderzoek naar beschermde diersoorten waarvan essentiële functies van het gebied aangetast kunnen worden en mogelijk al zijn aangetast. Ook is geen ontheffing voor de Flora- en faunawet aangevraagd voor de versturende activiteiten.

De initiatiefnemer is meermaals gewezen op de vereisten van de Flora- en faunawet door bezwaarmakers en door Provincie Overijssel in de ontbrandingsvergunning⁷.

De initiatiefnemer heeft toegang verleend aan Eelerwoude voor onderzoek ten behoeve van de basiskartering flora en fauna. Tijdens dit onderzoek is, ongeveer 6 weken voor het evenement, op 22 juni 2016 een kraamkolonie van de gewone dwergvleermuis van meer dan 40 individuen in bunker C25 gevonden. Deze bunker ligt pal naast het hoofdpodium en zelfs binnen de safety-zone van de afsteekplaats van het professionele vuurwerk. Ook in twee andere bunkers (C20

⁵ Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 13-7-2016.

⁶ Zoogdiervereniging, Second opinion Vliegveld Twente – Effectenbeoordeling festival op aanwezige vleermuizen, 2-8-2016.

⁷ Vuurwerkvergunning verleend aan Pyroworks 6 augustus 2016 door Provincie Overijssel. Publicatiedatum 25-6-2016.

en C99) die op het festivalterrein liggen zijn ruim voor het evenement verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis vastgesteld.

ANW deelt de constatering in de second opinion van de Zoogdiervereniging ten aanzien van de effectenbeoordeling door Tauw.

3.2 Aanwezigheid essentiële functies voor beschermde soorten

Verskillende rapporten geven inzicht over het belang van de evenementenlocatie zelf en de directe omgeving voor beschermde soorten, zoals de beoordeling van Sovon ten aanzien van regionale populaties broedvogels⁸. Hoewel de inventarisaties van EcoMilieu⁹ en Eelerwoude¹⁰ onvolledig zijn, bieden de inventarisaties informatie over de aanwezigheid van essentiële functies van de evenementenlocatie en de directe omgeving waaronder Vliegveld Twente en het natuurgebied de Lonnekerberg.

3.2.1 Sovon - Beoordeling alternatieve inrichting van Vliegveld Twente op de duurzaamheid van regionale populaties broedvogels (2013)

In de beoordeling van Sovon worden de gevonden aantal territoria op het vliegveld (439 ha) uitgezet tegen het gebied binnen een straal van 10km rondom het vliegveld (43178 ha). Hierdoor kan een vergelijking worden gemaakt tussen het aantal broedparen en de oppervlakte. Het vliegveld beslaat 1% van het oppervlakte van de buffer en daarom stelt Sovon dat het vliegveld van bovenmatig regionaal belang is voor soorten waarbij minimaal 2% van de broedparen op het vliegveld broeden. Onderstaande tabel maakt inzichtelijk voor welke vijf broedvogelsoorten het vliegveld van bovenmatig regionaal belang is.

Tabel 2.1. Populatieomvang van de vijf broedvogelsoorten genoemd in Lubbers 2012 waarvoor het plangebied Vliegveld Twente een bovenmatig regionaal belang heeft.

	Populatie vliegveld	Populatie regio	Aandeel (%)
Veldleeuwerik	100	168	59.4
Graspieper	20	201	9.9
Braamsluiper	8	64	12.4
Kneu	10	350	2.9
Geelgors	28	863	3.2

Ook stelt Sovon dat Vliegveld Twente momenteel het belangrijkste bolwerk voor de veldleeuwerik vormt in Twente en waarschijnlijk zelfs in heel Oost-Nederland. Bovendien lijkt er sprake te zijn van een hoog reproductief succes, wat in Nederland zeldzaam is. Verstoringen op het broedsucces van veldleeuweriken kunnen daarmee grote gevolgen hebben op de gunstige staat van instandhouding van de veldleeuwerik.

⁸ Sovon, Beoordeling alternatieve inrichting van Vliegveld Twente op de duurzaamheid van regionale populaties broedvogels, rapport 2013/63

⁹ EcoMilieu, Vleermuisinventarisatie Lonnekerberg – Verkennend vleermuisonderzoek 2015, rapport EM15507, 24-11-2015

¹⁰ Eelerwoude, Basiskartering flora en fauna – Vliegveld Twente 2016 – Eindrapportage, 15-12-2016.

Sovon maakt verder inzichtelijk wat de verstoringafstanden zijn van deze broedvogels van bovenmatig regionaal belang. Hierbij zijn versturende effecten in open landschap al op te merken vanaf 150 meter.

3.2.2 EcoMilieu - verkennende vleermuisinventarisatie Lonnekerberg (2015)

In deze studie¹¹ is op verschillende wijzen onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van vleermuizen. Aangezien het onderzoek te onvolledig is om alle functies aan te kunnen tonen danwel uit te kunnen sluiten hebben de auteurs dit een verkennend onderzoek genoemd die als basis kan dienen voor vervolgonderzoek.

Opvallend in deze verkennende studie zijn de hoge aantallen waarnemingen van de watervleermuis, vale vleermuis, franjestaart en gewone grootoorvleermuis. Ook is het bijzonder dat Bechsteins vleermuis, Brandt's vleermuis en baardvleermuis zijn gevangen.

De resultaten van het onderzoek zijn overzichtelijk gemaakt in onderstaande tabel:

Tabel 2 Overzicht aantal waarnemingen per activiteit.

Soorten	Totaal waarnemingen	Batcorder opnamen	Detector foeragerend	Detector vliegroule	Detector sociale roep	Vangst	Vangst zwermend
Bechsteins vleermuis	1					1	
Vale vleermuis	24	5	13	2		4	
Watervleermuis	27	10	13			4	
Baardvleermuis	2					1	1
Brandts vleermuis	3					3	
Franjestaart	14	8	4			2	
Myotis species complex	36	7	21	8			
Gewone grootoorvleermuis	44	7	9		1	2	25
Rosse vleermuis	22	12	9		1		
Laatvlieger	14	5	8			1	
Gewone dwergvleermuis	225	25	134	42	16	8	
Ruige dwergvleermuis	4		4				
Totaal	416	79	215	52	18	26	26

Tijdens het vangstonderzoek zijn er bijzondere waarnemingen gedaan die duiden op voortplanting van verschillende soorten op en/of direct nabij de Lonnekerberg:

- Bechsteins vleermuis - 23-8: 1x postlacterend vrouwtje
- Franjestaart - 21-6: 1x hoogzwanger vrouwtje; 20-8: 1x juveniel dier
- Laatvlieger - 22-8: 1x juveniel dier

¹¹ EcoMilieu, Vleermuisinventarisatie Lonnekerberg – Verkennend vleermuisonderzoek 2015, rapport EM15507, 24-11-2015

- Gewone dwergvleermuis – 18-6: 1x juveniel dier; 3-9: 1x juveniel dier
- Vale vleermuis – 22-8: 2 verschillende postlacterende vrouwtjes
- Watervleermuis – 22-8: 1x juveniel dier en 1x postlacterend vrouwtje

Ten aanzien van de vale vleermuis zijn bijzondere passage uit het onderzoek van EcoMilieu:

"Op 20 augustus is daarnaast om 21:04 op mistnetlocatie 3 tijdens het opzetten van de mistnetten een vale vleermuis kortstondig in het net gevlogen. Dit was 9 minuten na zonsondergang."

"Uit de resultaten van het batdetectoronderzoek blijkt dat vale vleermuizen vanaf 7 minuten na zonsondergang (mnz) in en rond de Lonnekerberg aanwezig zijn. De vroegste batdetector waarnemingen na zonsondergang zijn op volgorde van datum, 8 mei – 49 mnz, 26 mei – 7 mnz, 26 mei – 20 mnz, 9 juni – 12 mnz, 20 augustus – 45 mnz, 22 augustus – 25 mnz, 26 augustus – 32 mnz."

Aangezien deze soort normaal gesproken pas 20-30 minuten na zonsondergang¹² uit vliegt betekent deze waarnemen zo kort na zonsondergang dat de vaste rust- en/of voortplantingsplaats zich op zeer korte afstand bevindt. Gezien de tijd en locatie moet dit op de Lonnekerberg zijn.

Tevens concludeert EcoMilieu in 2015 dat de aanwezigheid van andere vleermuissoorten niet kan worden uitgesloten. Het gaat dan hierbij om de bosvleermuis, meervleermuis, kleine dwergvleermuis en mopsvleermuis.

3.2.3 Eelerwoude - basiskartering Vliegveld Twente (2016)

In onderstaande tabellen¹³ worden de aangetroffen territoria van verschillende vogelsoorten (2010 en 2016) en de aangetroffen vleermuissoorten en vleermuisverblijfplaatsen in gebouwen (2016) inzichtelijk gemaakt. Er heeft geen onderzoek plaatsgevonden naar vleermuizen in boomholtes.

¹² <http://www.vleermuis.net/vleermuis-soorten/vale-vleermuis>, geraadpleegd 8-3-2017

¹³ Eelerwoude, Basiskartering flora en fauna – Vliegveld Twente 2016 - Eindrapportage, 15-12-2016.

soort	onderzoeksgebied		toe- of afname in %	soort	onderzoeksgebied		toe- of afname in %
	2010	2016			2010	2016	
appelvink	19	32	68,4	koekoek	0	1	vestiging
boerenzwaluw	0	0	-	koolmees	93	91	-2,2
bonte vliegenvanger	1	8	700,0	kuifmees	3	3	0,0
boomklever	14	12	-14,3	kwartel	1	4	300,0
boomkruiper	13	23	76,9	matkop	3	3	0,0
boomleeuwerik	0	0	-	merel	+	+	-
boompieper	24	51	112,5	middelste bonte specht	0	2	vestiging
bosrietzanger	7	6	-14,3	nachtzwaluw	0	1	vestiging
bosuil	4	3	-25,0	nijlgans	0	0	-
braamsluiper	9	0	vertrek	paapje	1	0	vertrek
buijzerd	3	4	33,3	patrijt	0	0	vertrek
ekster	1	0	vertrek	pimpelmees	74	54	-27,0
fazant	5	0	vertrek	putter	3	4	33,3
fitis	+	45	-	ransuil	0	1	vestiging
gaai	+	+	-	roodborst	+	+	-
geelgors	32	31	-3,1	roodborsttapuit	2	18	800,0
gekraagde roodstaart	10	17	70,0	scholekster	0	1	vestiging
gele kwikstaart	4	6	50,0	spenwer	1	2	100,0
glanskop	11	13	18,2	spotvogel	0	3	vestiging
goudhaan	10	8	-20,0	spreuw	5	13	160,0
goudvink	10	11	10,0	staartmees	15	8	-46,7
grasmus	42	36	-14,3	tijffjaf	+	+	-
graspieper	20	47	135,0	torenvalk	1	1	0,0
grijze vliegenvanger	6	5	-16,7	tuinfluit	+	+	-
groene specht	6	5	-16,7	veldleeuwerik	100	88	-12,0
groenling	3	1	-66,7	vink	+	+	-
grote bonte specht	18	14	-22,2	vuurgoudhaan	1	4	300,0
grote lijster	2	6	200,0	wielewaal	1	0	vertrek
havik	0	0	-	wilde eend	+	+	-
heggemus	+	+	-	winterkoning	+	+	-
holenduif	0	3	vestiging	witte kwikstaart	12	22	45,5
houtduif	+	+	-	wulp	0	1	vestiging
houtsnip	7	11	57,1	zanglijster	+	+	-
huismus	7	11	57,1	zwarte kraai	20	11	-45,0
kauw	+	+	-	zwarte mees	1	4	300,0
kievit	1	4	300,0	zwarte roodstaart	4	7	75,0
kleine bonte specht	2	3	50,0	zwarte specht	1	2	100,0
kleine plevier	0	8	vestiging	zwartkop	+	+	-
kneu	12	16	33,3				

Tabel 7. Vergelijking aantal territoria broedvogels in 2010 en 2016.

	Detector verblijfplaats	Detector foeragerend	Detector baltsend/sociale roep	Detector langsvliegend	Batcorder opnamen (max. 1 per locatie)	Batcorder opnamen balts/sociale roep (max. 1 per locatie)	Vangst	Zichtwaarneming / telling winterverblijfplaats	Totaal
Baardvleermuis	0	0	0	1	0	0	0	1	2
Franjestaart	0	1	0	0	4	1	0	1	7
Gewone dwergvleermuis	20	211	39	40	19	14	2	0	345
Gewone grootvleermuis	0	8	4	0	8	6	4	6	36
Kleine dwergvleermuis	0	0	0	0	5	2	0	0	7
Laatvlieger	0	23	1	9	11	0	0	0	44
Myotis species complex	0	5	0	1	18	1	0	0	25
Rosse vleermuis	0	10	0	9	13	0	0	0	32
Ruige dwergvleermuis	0	6	0	1	11	0	0	0	18
Vale vleermuis	0	1	0	0	3	0	0	0	4
Totaal:	20	265	44	61	92	24	6	8	520

Tabel 8. Overzicht vleermuiswaarnemingen per activiteit. Het aantal waarnemingen bij de Batcorders is gereduceerd tot maximaal 1 waarneming van een soort per locatie.

soort	deelgebied	gebouw (met nr.)	aantal ex.	datum	opmerkingen
baardvleermuis franjestaart	Vliegveld Noord	B9	2	25-01	in bunker
	Vliegveld Noord	B9	2	25-01	in bunker
gewone dwergvleermuis	Pr. Bernhardpark	O14 (Officiersmess)	1	11-05	
	Pr. Bernhardpark	O14 (Officiersmess)	3	11-05	
	Pr. Bernhardpark	O14 (Officiersmess)	1	22-06	
	Pr. Bernhardpark	O14 (Officiersmess)	2	07-07	
	Pr. Bernhardpark	nr. 6 (langs Bergweg)	4	11-05	
	Pr. Bernhardpark	nr. 3 (langs Oldenzaalsestraat)	2	22-06	
	Bunkerstraat	C103	?	07-09	uitw erpselen
	Oostkamp	H15	?	07-09	uitw erpselen
	De Strip	C99	2	27-05	
	De Strip	C99	1	22-06	
	De Strip	C99	1	22-06	
	De Strip	C20	1	27-05	
	De Strip	C20	1	22-06	
	De Strip	C25	4	27-05	
	De Strip	C25	>40	22-06	
	De Strip	C25	6	18-08	
	Vliegveld Noord	H7	1	22-06	
	Fokkerweg	w oning Fokkerweg	>25	13-05	
	Fokkerweg	w oning Fokkerweg	62	08-06	
	Fokkerweg	bungalow /schuur Fokkerweg	2	13-05	
gewone grootoorvleermuis	Vliegveld Noord	B3	1	20-04	
	Vliegveld Noord	B3	1	19-05	achter raamluik
	Vliegveld Noord	B3	1	05-07	achter raamluik
	Vliegveld Noord	B3	1	18-08	aan plafond
	Vliegveld Noord	B9	4	27-01	in bunker
	Vliegveld Noord	B9a	1	27-01	in gat in muur

Tabel 9. Overzicht verblijfplaatsen van gebouwbewonende vleermuizen in 2016.

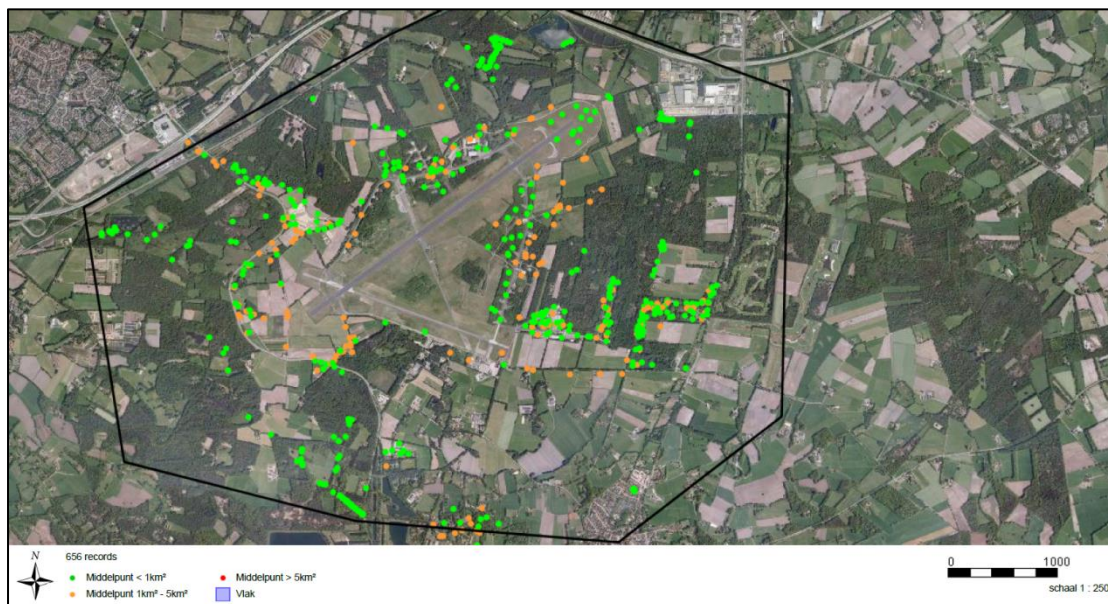
3.2.4 NDFF – gebied 60dB geluidscontour (periode 2007-2017)

Uit de NDFF zijn van verschillende vleermuizen waarnemingen uit de laatste 10 jaar bekend. Van de door de bezwaarmaker aangedragen soorten mist in de NDFF de Bechsteins vleermuis en de vale vleermuis. Dit is te verklaren doordat beide soorten zeer moeilijk te vinden zijn, kleine populatie(s) in Nederland hebben en dat niet alle waarnemingen die gedaan worden in de NDFF terecht komen. Wel staat in de NDFF ook een waarneming op 5 februari 2016 van een overwinterende meervleermuis.

Verder blijkt uit de gegevens van de NDFF dat er voor verschillende vleermuissoorten essentiële functies binnen de invloedssfeer van de evenementenlocatie aanwezig zijn:

- Baardvleermuis en Brandt's vleermuis- vaste overwintersverblijfplaats met maximaal 14 getelde individuen.
- Franjestaart - vaste overwintersverblijfplaats met maximaal 42 getelde individuen.
- Gewone dwergvleermuis – algemeen voorkomend met 371 ingevoerde waarnemingen, veelal jagend in het gebied. Bijzonder is de losse waarneming van 36 passerende individuen wat wijst op een kraamkolonie.
- Gewone grootoorvleermuis – veel voorkomend met 51 waarnemingen jaarrond, waaronder veel waarnemingen van jagende individuen en maximaal 15 overwinterende dieren in één waarneming.
- Laatvlieger - veel voorkomend met 73 waarnemingen tijdens de zomer en najaar, veelal jagend in het gebied.
- Rosse vleermuis – veel voorkomend met 68 waarnemingen, veelal jagend in het gebied.
- Ruige dwergvleermuis – minder algemeen voorkomend met 29 waarneming, veelal jagend in het gebied.
- Watervleermuis – veel voorkomend met 39 jaarronde waarnemingen,

Door het plotten van alle waarnemingen op een luchtfoto blijken verschillende delen van het gebied intensief gebruikt te worden als foerageergebied en vliegroute. Dit is inzichtelijk in onderstaande figuur welke een uittreksel is van de data in de NDFF op 8 maart 2017.

In deze grafiek is duidelijk te zien dat er concentraties van vleermuisactiviteit plaatsvinden rondom de Lonnekerberg en overlappend met het evenemententerrein.

3.2.5 Samenvattend

Ondanks dat de onderzoeken onvoldoende basisdata leveren voor het uitsluiten van functies, bieden de onderzoeken en NDFF-gegevens genoeg informatie om te concluderen dat het evenemententerrein en de directe omgeving essentiële functies voor verschillende soorten bevatten. Bij vogels gaat het om broedgevallen van belangrijke regionale populaties en bij vleermuizen om functies zoals vliegroutes, foerageergebied en vaste rust- en voortplantingsplaatsen. Het gaat bij vleermuizen niet alleen om de algemenere soorten, maar ook om zeer zeldzame en zeer kritische soorten als de Bechsteins vleermuis en de vale vleermuis. Deze twee soorten zijn niet alleen beschermd onder bijlage IV van de Habitatrichtlijn, maar ook onder bijlage II, waardoor deze soorten zijn aangemerkt als soorten van communautair belang waarvoor lidstaten Natura2000 gebieden dienen aan te wijzen.

3.3 Effecten van vuurwerk, geluid en licht.

3.3.1 Vuurwerk

Uit de stukken¹⁴ die Stichting StiL via een WOB-procedure heeft verkregen blijkt dat er geen gebruik is gemaakt van consumentenvuurwerk, maar van een grote hoeveelheid (ongeveer 1672kg) zwaar vuurwerk, waaronder professioneel vuurwerk. Dit vuurwerk bleek, op basis van geluidsmetingen op 1 kilometer

¹⁴ Vuurwerkvergunning verleend aan Pyroworks 6 augustus 2016 door Provincie Overijssel. Publicatiedatum 25-6-2016.

afstand, ruim boven de muziek uit te komen en dus een extra verstorend effect te hebben. Ook heeft het afsteken van het vuurwerk nabij bunker C25 plaatsgevonden en niet op de landingsbaan. Dit staat wel correct in de ontbrandingsvergunning van de Provincie Overijssel.

Tevens kwam het geluid van het vuurwerk boven de muziek uit zoals is gebleken uit het ingestuurde filmmateriaal, maar ook uit geluidsmetingen van de gemeente op de gevel van de dichtstbij gelegen woning op een kilometer afstand).

Uit dezelfde procedure blijkt uit stukken¹⁵ dat ook op 17 september 2016 op het evenemententerrein ongeveer 141 kg vuurwerk is afgestoken. Hierbij is de veiligheidszone van 40 meter overlappend met het natuurgebied de Lonnekerberg.

Figuur:

Locatie vuurwerk 17 september 2016
(vlakbij de Lonnekerberg)

3.3.2 Geluidseffecten van het evenement

Sovon heeft, over 2013 en 2014, een tweetal analyses¹⁶ gemaakt met betrekking tot de effecten van geluid op de broedvogels als gevolg van de herinrichting van het gebied en het houden van evenementen.

In Sovon 2013 wordt geconcludeerd dat er niet met zekerheid gesteld kan worden dat incidentele activiteiten als vliegtuigverkeer, concerten en motorraces geen invloed hebben op stress en broedsucces. Dit vanwege een gebrek aan kennis in de wetenschap.

In Sovon 2014 wordt geconcludeerd dat bij geluid van meer dan 50dBA per etmaal het aannemelijk is dat er een aanmerkelijke invloed kan zijn op de reproductieve vermogen van de broedpopulaties van de vijf eerder genoemde vogelsoorten waarvoor Vliegveld Twente een bovenmatig regionaal belang heeft. Verder stellen zij het volgende: *"Met name wanneer hoogbelastende activiteiten een structureel karakter krijgen is een flinke impact op populaties te verwachten. Deze impact is te beperken door de deze activiteiten zover mogelijk van de nieuwe luchthaven en de het nieuwe natuurgebied (de Nieuwe Natuur) te laten plaatsvinden: met name activiteiten die een uitstraling naar deze gebiedsdelen hebben zijn van invloed op de vijf aandachtsoorten. Ook een beperking van*

¹⁵ Besluit WOB verzoek Vuurwerkbesluit door Provincie Overijssel. Gedateerd 27 januari 2017.

¹⁶ Sovon, Beoordeling alternatieve inrichting van Vliegveld Twente op de duurzaamheid van regionale populaties broedvogels, rapport 2013/63 & Sovon, Inschatting verstorende invloed werkparken ADT op vogels, rapport 2014/19.

hoogbelastende activiteiten tot 10-12 maal per jaar en dan vooral buiten het broedseizoen (maart-augustus) zal de druk op de populaties aanmerkelijk kunnen laten afnemen."

Daarnaast heeft Tauw een effectenbeoordeling¹⁷ van geluidseffecten van het evenement op vleermuizen opgesteld. In deze beoordeling is alleen in gegaan op het mogelijke effect van het evenement op foerageergebied van vleermuizen. Hierbij wordt geconcludeerd dat vleermuizen (met name de passief luisterende jagers gewone grootoorvleermuis, Bechsteins vleermuis en vale vleermuis) moeten uitwijken naar een ander foerageergebied, maar ook dat er voldoende alternatief foerageergebied beschikbaar blijft buiten de invloedssfeer van het evenement.

Geluidsonderzoek in opdracht van initiatiefnemer¹⁸ laat zien dat er sprake is van een grotere invloedssfeer dan wordt uitgegaan in de effectbeoordelingen van Sovon en Tauw¹⁹. In het geluidsonderzoek is een geluidscontourenkaart gemaakt als gevolg van een 'outdoor dance festival' activiteit. De bijbehorende geluidscontourenkaart is opgenomen in bijlage 1. Bij dit onderzoek gaat het om daggemiddelden, en niet om piekbelasting aan geluid.

De Zoogdiervereniging heeft in haar eerste²⁰ en tweede²¹ second opinion inzichtelijk gemaakt welke negatieve effecten er kunnen zijn op vleermuizen als gevolg van de geluidsverstoring van het evenement. Op basis van beide rapporten kan worden geconcludeerd dat grote delen van het gebied binnen de invloedssfeer van geluid van het evenement van essentieel belang is voor vleermuizen. Hierbij gaat het om vaste rust- en voortplantingsplaatsen, essentiële vliegroutes en essentiële foerageergebieden. Op al deze functies zijn verbodsovertredingen te verwachten als gevolg van de geluidseffecten van het evenement.

3.3.3 Lichteffecten van het evenement

Als gevolg van het festival is de evenementenlocatie anders verlicht dan gebruikelijk. Zo is er uitgebreid gebruik gemaakt van lasershows en vuurwerk. Daarnaast heeft het evenement in de nachtelijke uren geleid tot een sterk verhoogd aantal autobewegingen en gebruik van koplampen. Voor lichtschuwe soorten zoals de watervleermuis, meervleermuis, baardvleermuis, Brandt's vleermuis, vale vleermuis en gewone grootoorvleermuis leidt herhaald gebruik van verlichting niet tot gewenning. Deze soorten blijven lichtschuw gedrag vertonen en blijven dus beïnvloedt door verlichting en deze gebieden vermijden. Het kan hierbij gaan om verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden. Ook kan verlichting leiden tot een lagere beschikbaarheid van prooidersoorten die door het licht aangetrokken worden.

¹⁷ Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 18-7-2016

¹⁸ dBcontrol, korte analyse geluid "openlucht dance festival" vliegveld Twenthe, Enschede, 13-7-2016.

¹⁹ Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 18-7-2016

²⁰ Zoogdiervereniging, Second opinion Vliegveld Twente – Effectenbeoordeling festival op aanwezige vleermuizen, 2-8-2016

²¹ Zoogdiervereniging, Is er een invloed van kunstmatig licht en geluid op vleermuizen? – Analyse in de context van het Airforce Festival op voormalig Vliegveld Twenthe, 19-12-2016

3.3.4 Gevolgen van vuurwerk, geluid en licht voor vleermuizen

In geen enkele effectenbeoordeling uitgevoerd in opdracht van de initiatiefnemer is ingegaan op het mogelijke effect van vuurwerk op beschermde diersoorten. Wel geeft de Zoogdiervereniging in haar tweede second opinion een uitvoerig literatuurstudie naar de invloeden van geluid en licht op vleermuizen in het algemeen, met nadruk op de effecten van herhaalde tijdelijke verstoringen. Dergelijke invloeden van geluid en licht hebben middels een schrikreactie invloed op het gedrag waardoor verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden anders gebruikt worden of worden vermeden.

Bij herhaald maar onvoorspelbare geluid zal er volgens de literatuur geen gewenning optreden, maar zijn de meest gevoelige vleermuissoorten genoodzaakt hun jaagstrategie aan te passen naar een suboptimale prooidierkeuze. De zogeheten passief luisterende jagers stoten zelf geen pulsen uitstoten om hun geprefereerde prooi te vangen. Dit wordt onmogelijk gemaakt door de geluidsverstoring van het evenement. Voor deze soorten zijn geschikte uitwijkmogelijkheden niet aangetoond en naar inzicht van experts van de Zoogdiervereniging waarschijnlijk niet in kwantiteit en kwaliteit voldoende aanwezig. Hierdoor is het mogelijk dat zij het gebied voor onbepaalde tijd hebben verlaten. Dit leidt volgens de Zoogdiervereniging tot een lagere reproductie en lagere overleving van deze soorten. Het gaat hierbij onder andere om de zeer zeldzame en zeer kritische Bechsteins vleermuis en vale vleermuis waarvan de staat van instandhouding reeds slecht is.

3.4 **Beoordeling van de vergelijking met slecht weer**

In haar effectenbeoordeling²² stelt Tauw dat het evenement een tijdelijke geluidsinvalde levert, maar dat zij inschatten dat dit geen effecten heeft op het overleven van de individuele vleermuis of populatieniveau. Als reden hiertoe geven zij dat een vleermuis niet ten alle tijden een onverstord foerageergebied nodig heeft om te overleven, tijdens slechte weersomstandigheden kunnen vleermuizen niet (goed) foerageren. Zij maken daardoor de inschatting dat een nacht met regen een groter effect heeft op het kunnen foerageren door een vleermuis dan een tijdelijk en plaatselijk effect van een festival.

De Zoogdiervereniging reageert daar op in haar tweede second opinion²³ middels de volgende passage:

"Beide zijn, als je een 1-daags festival en 1 onweersbui vergelijkt, eenmalige relatief kortdurende fenomenen. Verstoring en het niet durven of kunnen jagen zijn in beide gevallen kortdurend.

Langjarige eigen ervaring in het veld laat echter zien dat de drukkende weersituatie voorafgaand aan een onweersbui in het zomerseizoen leidt tot verhoogde jacht-activiteit van vleermuizen. De periode voorafgaande (1 tot enkele uren) aan een onweersbui in het zomerseizoen kenmerkt zich door een hoge luchtvochtigheid en hoge temperatuur, en daardoor ook door een verhoogde activiteit van insecten. In het najaar, tijdens de migratieperiode wordt ook een verhoogde activiteit van migrerende vleermuissoorten waargenomen vlak voor en

²² Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 18-7-2016

²³ Zoogdiervereniging, Is er een invloed van kunstmatig licht en geluid op vleermuizen? – Analyse in de context van het Airforce Festival op voormalig Vliegveld Twenthe, 19-12-2016

ook na het passeren van een onweersfront (o.a. Brinkmann et al. 2011, Limpens et al. 2013). Het kortdurend fenomeen van de onweersbui gaat dus gepaard met een rond het fenomeen verhoogd voedselaanbod, terwijl dit bij een festival niet het geval is.

Daarbij zullen dieren tijdens een onweersbui schuilen en al dan niet in torpor (beweegloosheid) gaan en zo energie besparen, terwijl tijdens de verstoring door het Airforce festival de dieren mogelijk door jagen maar dan minder effectief of elders gaan jagen, hetgeen energie kost."

4 Heroverweging van de handhavingsbesluit gronden

Op basis van de bezwaren en aanvullende stukken concludeert ANW het volgende:

RVO heeft tijdens het handhavingsverzoek onvoldoende informatie gehad om tot handhaving te besluiten. RVO is verkeerd geïnformeerd door de initiatiefnemer tijdens de handhavingszaak ten aanzien van de locatie en type van het vuurwerk. RVO heeft pas tijdens de bezwaarprocedure voldoende informatie verkregen om na te kunnen gaan of verbodsbepalingen zijn overtreden als gevolg van het evenement. Door de onvolledige en deels onjuiste informatie is het aannemelijk dat RVO een besluit heeft genomen van een andere inhoud dan wanneer RVO over de juiste informatie zou hebben beschikt.

ANW is van mening dat de invloedssfeer van het evenement verder reikt dan dat de initiatiefnemer en Tauw²⁴ beweren. Van belang hierbij is de geluidscontourenkaart van dBcontrol²⁵ die reeds een grotere invloedssfeer laat zien en de kritische kanttekeningen van de Zoogdiervereniging²⁶ op de gepresenteerde waarden uit dit geluidsonderzoek.

Ook is van een zestal vleermuizen is door vangstonderzoek in 2015 vastgesteld dat voortplanting binnen de invloedssfeer van het evenement plaats vindt, het gaat hierbij om de Bechsteins vleermuis, franjestaart, laatvlieger, gewone dwergvleermuis, vale vleermuis en watervleermuis. Daarnaast zijn in 2016 nog een groot aantal verblijfplaatsen aangetroffen op het evenemententerrein zelf en in de omgeving hiervan.

De versturende effecten van het evenement en de omvang van de invloedssfeer is van dusdanige orde dat ANW haar standpunt ten aanzien van de vergelijking met slecht weer her ziet. ANW volgt de expertise en inhoud van de door de Zoogdiervereniging opgestelde second opinions.

ANW stelt met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid dat er meerdere verbodsbepalingen zijn overtreden tijdens het Airforce festival.

Het gaat hierbij om aantasting van essentiële vliegroutes en foerageergebieden van meerdere soorten vleermuizen, vaste voortplantings- en rustplaatsen van meerdere soorten vleermuizen en voor vogelsoorten van de lijst jaarrond

²⁴ Tauw, Airforcefestival: geluid en vleermuizen, kenmerk I003-1240874AIH-V01, 18-7-2016

²⁵ dBcontrol, korte analyse geluid "openlucht dance festival" vliegveld Twenthe, Enschede, 13-7-2016.

²⁶ Zoogdiervereniging, Second opinion Vliegveld Twente – Effectenbeoordeling festival op aanwezige vleermuizen, 2-8-2016

beschermde vogelsoorten die volgens het onderzoek van Eelerwoude²⁷ aanwezig zijn, zoals de (nacht actieve) bosuil.

Verder stelt ANW dat het aannemelijk is dat er beschermde diersoorten dusdanig zijn verontrust dat dit heeft geleid tot een verhoogde mortaliteitskans. Hierbij moet gedacht worden aan het verlaten van late broedsels van vogels en aan de verhoogde energetische activiteit van kritische vleermuissoorten als gevolg van verstoring door vuurwerk, geluid en licht.

Ten aanzien van de Bechsteins vleermuis en de vale vleermuis heeft ANW de mening dat het evenement een negatief effect heeft gehad op de Staat van Instandhouding.

5 Voorwaarden voor toekomstige activiteiten

Initiatiefnemer zal met een goed onderbouwd Plan van Aanpak moeten komen waarin men voor ieder type te houden gebruiksactiviteit uit de doeken doet hoe men zorgvuldig wenst te handelen en wat derhalve ook eerst getoetst wordt door bevoegd gezag. Hiervoor dient niet alleen van de evenementenlocatie, maar ook van de gehele invloedssfeer van de activiteiten alle functies voor beschermde soorten bekend te zijn. ANW raadt aan om bij het onderzoek en effectenbeoordeling Sovon en de Zoogdiervereniging te betrekken. Daarbij moet er ook rekening mee gehouden worden dat niet alleen de aan te houden straal tot aan de puntbron (bijvoorbeeld de nestlocatie van een broedvogel) relevant is ter voorkoming van wezenlijke verstoring, maar dat de invloed verder kan reiken doordat de dieren afwijkend gedrag gaan vertonen doordat bv essentiële gebiedsdelen waar gefoerageerd wordt voor bepaalde tijd niet meer toegankelijk zijn. Dit kan het voortplantingssucces sterk reduceren en daarmee, indirect, leiden tot beschadigen en vernielen, opzettelijk verstoren indien van wezenlijke invloed en mogelijk een verhoogde kans op doden en verwonden. Een en ander is ook afhankelijk van de omvang en duur van de activiteit (kleinschalige excursie vs vuurwerkevenement).

Tot gereedkoming en akkoordbevinding van bevoegd gezag op het Plan van Aanpak is het niet toegestaan om activiteiten tijdens het voortplantingsseizoen plaats te laten vinden die redelijkerwijs tot aantasting van het broedsucces zouden kunnen leiden of om activiteiten plaats te laten vinden die gevolgen kunnen hebben voor het functioneren van aanwezige vaste rust- en verblijfplaatsen van aanwezige (beschermde) soorten (o.a. in relatie tot de geluidscontouren, ruimtebeslag e.a.). Belangrijke aandacht gaat hierbij o.a. uit naar de aanwezige vleermuizen (en gebiedsfuncties van deze dieren) alsook de vogelsoorten bosuil, veldleeuwerik, graspieper, braamsluiper, kneu en geelgors. Hierdoor zien wij ten aanzien van het Airforce Festival 2017 grote risico's.

²⁷ Eelerwoude, Basiskartering flora en fauna – Vliegveld Twente 2016 - Eindrapportage, 15-12-2016.

Bijlage 1 Geluidscontourenkaart uit dBControl (2016)

variant juli 2016 model outdoor dance festival 2016 dB(A)

dBControl

13 jul 2016, 08:23

